

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y. 2000, C.5, S.1 s.75-86.

PARASAL İSTİKRARI SAĞLAMADA MERKEZ BANKASININ BAĞIMSIZLIĞI

Yrd.Doç.Dr.Lale ALKINOĞLU*

ÖZET

Merkez bankaları ülkelerin para politikasını uygulayan en önemli kurumlardır. Merkez bankalarının yapısı,görev ve yetkileri ülkeden ülkeye değişmekle beraber, para politikası ile ekonomik istikrarı sağlamada etkin rol oynarlar. Merkez bankasının bağımsızlığı ile ekonomik istikrar arasındaki ilişkilerin araştırılmasında ampirik çalışmalar önemli yer tutar. Çalışmalarda elde edilen ortak nokta, merkez bankasının bağımsızlığı arttıkça ekonomide enflasyon oranının düşmesidir. Özellikle gelişmiş ülke ekonomilerinde bu sonuç geçerli olmaktadır.

Central banks are the main institutions which administer a country's monetary policy. Though the structure, duty and authority of central banks differ among countries, they play an efficient role in providing economic stability through monetary policy. Empirical research is essential in investigating relations between the independence of central banks and economic stability. The common ground of these studies is the observation of a fall in inflation rate as the independence of a central bank grows. This conclusion is especially valid in the economy of developed countries.

GİRİŞ

Para politikasını uygulayan temel kurum günümüzde merkez bankasıdır. Merkez bankalarının statüleri, görev ve yetkileri ülkeden ülkeye değişmektedir. Bazı ülkelerde merkez bankasının yanı sıra başka kurumlar da para politikasında belli ölçülerde etkili olabilmektedir. Özellikle merkez bankası ile hükümet arasındaki ilişkiler izlenecek politikaların niteliğini ve merkez bankasının para politikası ile ekonomik istikrarı sağlamadaki etkinliğini önemli ölçüde etkileyecek niteliktedir. Uygulamada hükümetlerin kolay gelir sağlama ve mali sıkıntıları kolay yoldan aşma isteği, hazine merkez bankası ilişkilerini belirleyen en önemli etken olmuştur. Merkez bankasının izleyeceği para politikalarına siyasal baskılar, bu kuruma olan saygınlığın ve güvenin azalmasına yol açmaktadır. Özellikle bu nedenle son yıllarda merkez bankasının bağımsızlığı konusunda yaygın bir eğilim söz konusudur.

* Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

1- MERKEZ BANKASI

Merkez bankaları özellikle I. Dünya Savaşından sonra para politikasını uygulayan en önemli kurumlar durumuna gelmişlerdir. Kağıt para ihracı, açık piyasa işlemleri, kredi plafonu tesisi, mevduat karşılıklarının ve reeskont oranlarının belirlenmesi gibi yetkilere sahip olan merkez bankaları, ticari bankaların ve diğer kurumların kredi ve mevduat hacmini etkilemektedir. Ayrıca merkez bankaları çeşitli yollarla bu kredilerin ekonominin kesimlerine dağılımını etkilemekte ve kamu kesimine doğrudan kredi açabilme imkanına sahip bir para politikası kurumu niteliğini kazanabilmektedir.

Merkez bankalarının bu günkü duruma gelmeleri uzun bir gelişim sürecinin sonunda gerçekleşmiştir. Önceleri merkez bankalarının özel sermayenin yönetimi altında olması bir sorun yaratmamıştır. Çünkü o dönemde banknot, madeni paraları 1/1 oranında temsil etmiştir. Daha sonra banknotun temsil ettiği madeni paralardan bağımsız bir ödeme aracı durumuna gelmesi bunları çıkaran kuruluşların durumunun tartışılmasına yol açmıştır. İktisatçıların bir kısmı; özel kuruluşların banknot emisyonunda kar amacı ile hareket edeceklerini ileri sürerek, yapılan işin para yaratılması olduğunu, devletin tekelinde olması gerektiğini savunmuşlardır. Bazı iktisatçılar ise, devlet gelirlerinin çoğunlukla yetmediğini ve devletin emisyonu başvurarak ekonomik dengeleri bozduğunu ileri sürerek, merkez bankalarının devletin kontrolüne bırakılmamasını savunmuşlardır. Merkez bankalarının çoğu, devlet yönetimindeki özerk kuruluşlar haline gelirken bir kısmı da devlet bankası olma özelliğini sürdürmektedir.

Merkez bankalarının her ülkede bir kısım farklı fonksiyonları olmasına karşın genelde dört temel fonksiyonu benzerlik gösterir: (1)

1- Merkez bankası devletin kasası olan hazinenin, kamusal kuruluşların ve mahalli idarelerin hesaplarını tutar, hükümetin gelirlerini tahsil eder, harcamalarını öder. Devletin gelir ve giderleri arasında bir dengesizlik olduğunda, hazineye kısa vadeli avans verir. Eğer hazine bunu geri ödemez ise; karşılıksız para çıkmış olacak ve makro ekonomik denge bozulacaktır. Bu yüzden pek çok ülkede devletin merkez bankasından alacağı kısa vadeli avansların sınırlandırılması yoluna gidilmiştir.

2- Merkez bankası, ticari bankaların bankerliğini üstlenmiştir. Ticari bankalar bazen mevduat sahiplerinin taleplerini karşılamak amacı ile gereksinim duydukları parayı merkez bankasından belirli bir faiz ödeyerek, kısa vadeli borç şeklinde alırlar.

3- Merkez bankası para piyasalarını düzenler. Bu amaçla sık sık para piyasasına girer. Özellikle hükümetin para piyasasına borcunun arttığı dönemlerde borcun maliyetinin yükselmesini önlemek amacı ile faiz oranlarını frenleyici politika izler.

4- Merkez bankası ekonomideki para arzını fiyat istikrarını sağlayacak düzeyde tutmaya çalışır. Para arzının kontrolü en önemli fonksiyonudur.

Ülkemizde Merkez Bankası 30 Haziran 1930 tarihinde çıkarılan 1715 sayılı yasa ile kurulmuştur. 26 Ocak 1970 tarihinde ise 1211 sayılı yasa ile yeni bir yapıya kavuşturularak görev ve yetkileri arttırılmıştır. Merkez Bankası yasa tarafından verilen görev ve yetkilere bağlı olarak banknot ihraç eder, devletin uluslararası mali ve ekonomik ilişkileri, ithalat, ihracat, kambiyo işlemlerini yapar. Ticari bankaların taahhütlerine ve mevduatlarına karşı bulunduracakları genel dispoñibilite oranını belirlemekte; ayrıca uygulayacağı reeskont, faiz oranlarını ve açık piyasa politikası koşullarını tüm ülke düzeyinde geçerli olacak şekilde saptamaktadır.

2- HAZİNE–MERKEZ BANKASI İLİŞKİLERİ

Günümü devletlerinde hazine ve merkez bankası gördükleri fonksiyonlar ve ulusal ekonomide meydana getirdikleri etkiler açısından tarafsız kuruluşlar değildirler. Merkez bankaları, ülkelerin ulusal paralarının kontrolünden sorumlu kurumlardır. Ülkenin parasını devlet ya da onun tüzel kişiliğini temsil eden hazine adına tedavüle çıkarır ve kontrol ederler. Hazine genellikle bir bağımsızlık ve özerklik anlayışı çerçevesinde merkez bankasının para basma işlemine müdahale etmez. Fakat zaman zaman gerektiğinde merkez bankasından kısa vadeli borç alır. İşte bu borçlanma miktarına bağlı olarak merkez bankasının para politikasını yakından etkiler. Genellikle bu nedenle hazinenin borçlanmasına tüm ülkelerde bir sınırlama koymak ihtiyacı doğmuştur.

Merkez bankası hazinenin ödemelerini yapan bir kurumdur. Hazine, ödemelerini yaparken de merkez bankası ile uyum içinde olma durumundadır. Hazine, merkez bankasına ödeme talimatı verdiğinde yeterince parasının ve avansının olup olmadığını kontrol etmek hatta hazine yapacağı ödemenin parasal etkilerini de dikkate almak zorundadır. Ayrıca bu iki kurum hem iç hem de dış borçlanma konusunda da yakın ilişki içindedir. Merkez bankası iç borçlanma söz konusu olduğunda devlet tahvili ve hazine bonolarının satışı için hazineye danışmanlık yapar. Dış borçlanmada ise, diğer ülkelerin merkez bankaları ve dünya finans çevreleriyle olan ilişkileri nedeni ile yine hazinenin borçlanması konusunda danışmanlık yapar.

Bilindiği gibi, merkez bankasının bütün bankalar üzerinde denetim yetkisi vardır ve bu bankaları gözetme ve yönetme yetkisine de sahiptir. Hazine de bankalar yasası uygulamasından sorumludur. Bankaların denetimini yapan kuruluş hazineye bağlıdır. İşte bu nedenle merkez bankası ve hazine ortak yetkiler çerçevesinde bankaları yönlendirmede birlikte çalışmaktadırlar.(2) Günümüzde merkez bankalarının çoğu, devlet

yönetimindeki özerk kuruluşlar haline gelirken bir kısmı da devlet bankası olma özelliğini sürdürmektedir.

Türkiye’de Hazine-Merkez Bankası ilişkileri ise üç temel grup içinde değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi, ortaklık ilişkisidir. Hazine hukuken anonim ortaklık şeklinde kurulmuş olan TCMB’nin çoğunluk hissesine sahiptir ve bu nedenle banka’nın genel kurullarına katılarak ortaklık hakkını kullanmaktadır. Ortaklık ilişkisi önem kazanmakla birlikte, uygulamada M.Bankası’nın bağımsız bir yönetim anlayışına sahip olmasının ya da kısmen ve ya tamamen olmamasının yaratacağı etkiler ve sonuçlar daha önemlidir. Göz önünde tutulması gereken, bankanın temel fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için gerekli hukuki ve fiili durumunun mevcut olup olmadığıdır. İkinci olarak, bankacılık sisteminin düzenlenmesinde ve denetlenmesinde hem Hazine hem de TCMB yetkili ve görevlidir. Türkiye’de bankaların kuruluşlarına, faaliyetlerine, denetlenmelerine ve sistemden çıkmalarına ilişkin esas görev ve sorumluluk hazineye aittir. Ancak kanunun hazırlanmasında ve uygulanmasında Hazine ile Merkez Bankası arasında yakın bir işbirliği vardır. Bu ilişkinin üçüncü önemli boyutu, ulusal ekonomide ekonomik istikrarın ve daha spesifik olarak para istikrarının sağlanmasında iki kurumun üstlendikleri fonksiyon oluşturmaktadır.

3- MERKEZ BANKASININ BAĞIMSIZLIĞI

Merkez bankasının bağımsızlığı konusunda oldukça yaygın tartışmalar vardır. Özellikle 1980 yılından sonra dünya ekonomilerinde görülen enflasyonun süreklilik kazanması, ülkelerde bütçe açıklarının artması ve bu açıkların emisyonla kapatılması, iç ve dış borçlanmanın tıkanma noktasına gelmesi gibi makro ekonomik istikrarsızlıklar bu konuyu gündeme getirmiştir. Para politikasının siyasal süreçten ayrılmasını ve merkez bankasının bağımsızlığı tartışılmaya başlanmıştır. Merkez bankası politikalarının siyasal etki ve görüşlerden uzak olması ve bu politikalarda iktisadi gerçeklerin birinci derecede rol alması tartışmaların kriteri olarak önem taşımaktadır.

Bağımsız bir merkez bankası, siyasal baskılardan uzak olduğu zaman ekonomik istikrarı gerçekleştirecek politikalar uygulayabilecektir. Genel olarak merkez bankaları yüksek istihdam düzeyi, fiyat istikrarı, ödemeler dengesi gibi amaçlar arasında önceliği fiyat istikrarına vermektedir. Fiyat istikrarının sağlanmasında merkez bankasına yetki ve sorumluluğun verilmesi hem ekonomiye hem de hükümete yararı olacağı açıktır. Bağımsız bir merkez bankası, hükümetin fiyat istikrarını sağlamada kararlılığını göstermesi açısından büyük önem taşır.

Merkez bankasının bağımsızlığını yasal, kültürel ve kişisel faktörler belirler. Bu bağımsızlık genellikle üç açıdan incelenmektedir. Birincisi

mülkiyet yönünden bağımsızlıktır, merkez bankası sermayesinin devletin elinde olup olmaması kriterine dayanan daha çok biçimsel önemi olan bir konudur. İkincisi fonksiyon yönündendir ve merkez bankasının para politikasını belirlerken hükümetin kontrol ve emrine bağlı olmamasıdır. Üçüncüsü personel yönünden bağımsızlıktır, hükümetin bankanın yöneticilerini atama ve görevden alma yetkisine sahip olması anlamını taşır.(3)Merkez bankası güverörünün değişme sayısı ile merkez bankası bağımsızlığı arasında negatif bir ilişki vardır. Birçok ülkede merkez bankası başkanının yasal olarak görevde kalma süresiyle fiilen görev yapma süresi arasında farklar görülmektedir.

Merkez bankasının bağımsızlığı parasal yönetime ilişkin olarak kurumun sayısal hedefleri arasında yer alan temel kriterleri belirlemede kuruma verilen serbestidir. Bu bağımsızlığın düzeyi, kamu yetkililerinin amaçlarına bağlı kalmakla sınırlıdır. Bağımsızlık kapasitesi ise, ekonomide varolan göstergelerin istikrarı ile ilgili kurumsal rollere bağlı olarak ifade edilen politik bağımsızlık indeksleri ile ölçülmektedir.(4)Politik bağımsızlık Bode ve Parkin tarafından kamunun etkisi olmadan merkez bankasının politik amaçları seçmedeki yeteneği olarak tanımlanmıştır.

Hükümet tarafından yönetim kurulunun atanıp atanmadığına, hükümetteki kişilerin bu kurulda yer alıp almadığına, para politikası kararları ile ilgili olarak hükümet önerilerinin gerekli olup olmadığına, fiyat istikrarı amacının merkez bankası statüsünün bir parçası olup olmadığına bağlı olarak politik bağımsızlığın derecesi değişmektedir. Ekonomik bağımsızlık ise, bir kısıtlama olmadan para politikası araçlarını merkez bankasının kullanabilme yeteneğidir.(5) Merkez bankası ile hükümet arasında para arzının kontrol altında tutulması ile ilgili olarak yetki paylaşımı büyük önem taşır. Para ve maliye politikalarının hükümet tarafından yürütülmesinin fiyat istikrarının sağlanmasında başarısızlığa yol açması merkez bankası bağımsızlığının temel sorunudur. Para politikasının uygulanmasına yönelik en yaygın kısıtlama, merkez bankasının kamu finansman açıklarını ne ölçüde karşıladığına ilişkindir. Genellikle hükümetler politik beklentilerine dayalı olarak popülist politikaları tercih ederler.;bütçe açıklarını merkez bankası finansmanı ile kapatmaya çalışırlar. Bu nedenle fiyat istikrarının sağlanmasında para politikası araçlarının kullanımı konusunda merkez bankası, hükümetin politik ve popülist tercihlerinden bağımsız davranması gerekmektedir.(6) Bu yaklaşım hükümetin merkez bankasından alacağı ödünlere bir sınır getirilmesini içermektedir.

Günümüzde birçok ülkede merkez bankasının bağımsızlık derecesi, merkez bankası yasasına ve banka ile devletin diğer kurumları arasındaki enformel düzenlemeler gibi pek çok faktörlere bağlıdır. Merkez bankasının bağımsızlığını saptayacak bir yöntemin geliştirilmesine yönelik çabalar daha çok yasal bağımsızlık yönünde gelişmektedir.

4- MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞININ TEORİK DAYANAĞI

Merkez bankasının bağımsızlığı ile ilgili ilk teorik çalışmalar Kennet Rogoff'un muhafazakar merkez bankası yaklaşımı ile ilgili olan analitik modellerle başlamıştır. Bu yaklaşımda ekonomide istikrarsızlıkların yol açtığı kayıplar merkez bankasına yeni statülerin verilmesi ile azaltılabilmektedir. Bu istikrarsızlıklar enflasyonun sapmasına sosyal refah fonksiyonundan daha fazla önem veren bir kişi (muhafazakar merkez bankası yöneticisi) ya da kuruluşa para politikasının verilmesi ve uygulamalarına güvenilmesiyle azaltılabilir.(7) Muhafazakar merkez bankası yöneticisi, merkez bankasının bağımsız olması gereğini ve merkez bankasının enflasyonun düşürülmesine yönelik para politikası izleyeceğini savunmaktadır.(8) Rogoff'un yaklaşımında ekonomik istikrarsızlıkların neden olduğu sosyal refah kayıpları, merkez bankasına yeni durum ve fonksiyonlar kazandırılarak azaltılabilmektedir. Bunun gerçekleşmesi için de, fiyat istikrarı amacına siyasi ve toplumsal tercihlerden daha fazla önem veren merkez bankasına güvenilmesi ve para politikasının tamamen bu kuruma bırakılması gerekir. Burada banka yöneticisi, araç bağımsızlığına sahiptir ve amaçlara ulaşamaması halinde para politikasının sonuçlarından da sorumlu olmaktadır.(9)

Bu yaklaşımdan sonra Carl Wash, Torsten Persson, Guido Tabellini mal sahibi-yönetici yaklaşımını geliştirmişlerdir.(10) Söz konusu ekonomide enflasyon eğilimi, enflasyonun optimal düzeyden ayrılması durumunda;merkez bankasının yöneticisi ile kamu otoritesi tarafından cezai koşullar içeren bir anlaşmanın imzalanması bu sorunu çözecektir. Yeni Zelanda da Rezerv Bankası Güvernörü ile hükümet, hedeflenen enflasyon oranı üzerinde anlaşma yaparak bu yaklaşımı hayata geçirmiştir. Bunu izleyen İngiltere, Kanada gibi hükümetle merkez bankası arasında enflasyon anlaşması yapan ülkelerde, hedefin tutmaması halinde merkez bankası yöneticisi büyük prestij kaybına uğramıştır.

Merkez bankası bağımsızlığı ile ekonomik istikrar arasındaki ilişkilerin araştırılmasında ampirik çalışmaların sonuçları büyük önem taşımaktadır. Ampirik bulgularla desteklendikleri zaman teoriler geçerlilik kazanmaktadırlar. Bu alandaki çalışmalar 1980 yılından sonra başlamış ve son on yıl içinde hız kazanmıştır. Çalışmalardan elde edilen sonuçlardaki ortak nokta, merkez bankasının bağımsızlığı arttıkça ekonomide enflasyon oranının düştüğü ve büyümenin de olumlu yönde etkilendiğidir. Ayrıca bütçe açıklarının kapatılmasında da merkez bankası bağımsızlığının etkili olduğu görülmektedir.

Cukierman, Webb ve Neyaptı 1992 yılında yaptıkları ampirik bir çalışmada, merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemişler ve merkez bankasının bağımsızlığının artması ile enflasyonun aşağılara çekilebileceğini göstermişlerdir. Cukierman v.d.nin fiyat istikrarının sağlanmasında yasal bağımsızlığın önemli ve istatistiksel açıdan anlamlı

olması ancak gelişmiş sanayi ülkeleri için geçerlidir. Gelişmekte olan ülkelerde bu konu ile ilgili tam bir bulguya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın diğer önemli bir saptaması da, enflasyon ile güvönörün değişim sıklığı arasındaki iki yönlü bir nedensellik ilişkisinin bulunmasıdır. Bu yüzden düşük oranda bir bağımsızlık, gelecekte yüksek enflasyona neden olmakta ve uzun dönemde bankanın bağımsızlığını giderek azaltmaktadır.(11)

Cukierman vd.nin çalışmasında ülke sayısı 72'ye çıkartılarak genişletilmiş ve inceleme süreci 1950'li yıllara kadar uzatılmıştır. Merkez bankasının bağımsızlığına ilişkin oluşturulan temel değişkenler içinde en önemli olan ikisi; yasal bağımsızlık ve güvönörün değişme sıklığıdır. Çalışmanın sonuçlarına göre, gelişmiş ülkelerde yasal bağımsızlık kriteri fiyat istikrarının önemli bir belirleyicisidir. Aşağıdaki tablolarda (Tablo-1 ve Tablo-2) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde merkez bankalarının bağımsızlık endeksine göre, en bağımsızdan başlayarak sıralanmakta ve ülkelerin enflasyon oranları da verilmektedir. Tablolardan da anlaşılacağı gibi, yasal bağımsızlık-enflasyon arasındaki ilişkinin gelişmiş ülkelerde yüksek, gelişmekte olan ülkelerde ise düşük olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde yasal bağımsızlığın artışı, enflasyon oranlarını frenleyici yönde etkilemektedir.

Tablo 1: Gelişmiş Ülkelerde MB Yasal Bağımsızlığı ve Yıllık Enflasyon Oranları (1980-89)

Ülke	Endeks	Enflasyon	Ülke	Endeks	Enflasyon
Fed. Almanya	0.69	3	İsveç	0.29	8
İsviçre	0.64	3	Finlandiya	0.28	7
Avusturya	0.61	4	İngiltere	0.27	7
Danimarka	0.50	7	İtalya	0.25	11
ABD	0.48	5	Yeni Zelanda	0.24	12
Kanada	0.45	6	Fransa	0.24	7
İrlanda	0.44	9	İspanya	0.23	10
Hollanda	0.42	3	Japonya	0.18	3
Avustralya	0.36	8	Norveç	0.17	8
İzlanda	0.34	32	Belçika	0.17	5
Lüksemburg	0.33	5			

Kaynak: Cukierman.A..., 1992, 362.

Tablo 2: Gelişmekte Olan Ülkelerde MB Yasal Bağımsızlığı ve Yıllık Enflasyon Oranları (1980-89)

Ülke	Endeks	Enflasyon	Ülke	Endeks	Enflasyon
Yunanistan	0.55	18	Botswana	0.33	10
Mısır	0.49	16	Zambiya	0.33	25
Kosta Rika	0.47	23	Gana	0.31	37
Şili	0.46	19	Romanya	0.30	4
Türkiye	0.46	41	Bolivya	0.30	119
Nikaragua	0.45	12	Batı Samoa	0.30	12
Malta	0.44	3	Çin	0.29	8
Tanzanya	0.44	27	Singapur	0.29	3
Kenya	0.44	10	Güney Kore	0.27	8
Filipinler	0.43	13	Endonezya	0.27	9
Zaire	0.43	45	Kolombiya	0.27	21
Peru	0.43	108	Tayland	0.27	6
Honduras	0.43	7	Güney Afrika	0.25	14
Venezuela	0.43	19	Macaristan	0.24	9
Bahamalar	0.41	6	Uruguay	0.24	45
Portekiz	0.41	16	Panama	0.22	3
Arjantin	0.40	143	Pakistan	0.21	7
Etyopya	0.40	4	Brezilya	0.21	119
Lübnan	0.40	-	Tayvan	0.21	5
İsrail	0.39	72	Zimbabve	0.20	12
Barbados	0.38	7	Katar	0.20	4
Uganda	0.38	72	Nepal	0.18	10
Nijerya	0.37	18	Yugoslavya	0.17	73
Malezya	0.36	4	Fas	0.14	7
Meksika	0.34	50	Polonya	0.10	36
Hindistan	0.34	9			

Kaynak; Cukierman,A.,1992.362

Merkez bankasının bağımsızlığı ve enflasyon arasındaki ilişkileri daha detaylı inceleyebilmek için Cukierman vd., regresyon analizleri yapmış ve ortalama enflasyon oranı yerine dönüştürülmüş enflasyon oranı (π) kullanmıştır. Bağımsız değişkenler, yasal bağımsızlık endeksi ve başka güvernerlerin değişme sıklığı olarak eklenmiştir. Analizden çıkan sonuçlara göre, yasal bağımsızlık endeksi, fiyat istikrarını sağlayıcı yönde gelişmiş ülkelerde anlamlı olurken, gelişmekte olan ülkelerde anlamlı çıkmamıştır.

* Bu değişken belli bir miktar paranın yıllık değer kaybını göstermekte ve $D=\pi/(1+\pi)$ ile formüle edilmektedir. π , denklemden enflasyon oranıdır.

Güvernörlerin değişme sıklığı, gelişmekte olan ülkelerde enflasyonu açıklamakta anlamlı bir göstergedir. Ancak gelişmiş ülkeler için anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Çalışmada çoklu determinasyon katsayısı R^2 çok yüksek çıkmamıştır. Bunun nedeni, enflasyonu açıklayan ama analizde yer almayan mevcut diğer açıklayıcı değişkenlerin varlığıdır (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3. Dönüştürülmüş Enflasyon Oranı, MB Toplam Yasal Bağımsızlık Endeksi ve Başkanın Değişme Oranı: Regresyon Tahmin Sonuçları (1950-1989)

Bağımsız Değişken	Tüm Ülkeler	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Gruplanmış Değişme Oranı Değişkeni (Tüm Ülkeler)
Sabit Terim	0.09*** (3.55)	0.09*** (7.17)	0.11 (2.51)	0.10*** (3.54)
MB Yasal Bağımsızlığı (toplam endeks)	-0.02 (-0.39)	-0.06** (-2.54)	0.01 (0.11)	-0.03 (-0.45)
MB Başkanının Değişme Oranı	0.28*** (6.64)	-0.08* (-1.81)	0.28*** (4.80)	
Yüksek Değişim Kategorisi				0.27*** (6.27)
Düşük Değişim Kategorisi				0.20* (1.86)
Kukla Değişken: 1950-59	- 0.08*** (-3.31)	- 0.03*** (-2.94)	-0.11*** (-2.62)	-0.08*** (-3.33)
Kukla Değişken: 1960-71	- 0.09*** (-4.45)	-0.02** (-2.11)	-0.13*** (-4.14)	-0.09*** (-4.47)
Kukla Değişken: 1972-79	-0.02 (-0.88)	0.03*** (2.90)	-0.04 (-1.28)	-0.02 (-0.86)
R^2	0.26	0.34	0.23	0.25
Gözlem Sayısı	214	79	135	214

Kaynak; Cukierman, A.,1992, 372.

T.C. Merkez Bankası yasal bağımsızlık açısından toplam 72 ülke arasında 26. Sırada ve gelişmekte olan 51 ülke arasında 5. sıradadır. Yapılan regresyon analizlerinde yasal bağımsızlık endeksinden çok güvernörün değişme sıklığının enflasyonu belirleyen asıl kriter olduğu anlaşılmaktadır. Enflasyona dayalı genel bağımsızlık endeksi sıralamasında Merkez Bankası başkanının yüksek değişim oranı nedeni ile Türkiye 40. sıraya düşmüştür. (12)

Cukierman-Webb-Neyaptı'nın çalışması ampirik literatüre önemli katkılarda bulunmuş bir çalışma olup, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bağımsızlık kriterini daha net olarak ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışma ile bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde yasal bağımsızlık

ile gerçek bağımsızlık arasındaki boşluğa da dikkat çekmektedir. Sadece yasal bağımsızlık göz önüne alınarak yapılan sıralamada bağımsız ilk on ülke arasında olan TC.MB, diğer kriterler de dahil edildiğinde en az bağımsız olanlar içine girmektedir. Sözü edilen bu çalışmada enflasyon ile merkez bankası bağımsızlığı arasında iki yönlü ilişkinin varlığı saptanmıştır. Yüksek oranlı enflasyon, merkez bankasının bağımsızlığını azaltıcı yönde etkili olmaktadır. Yasal bağımsızlık yalnız gelişmiş ülkeler için anlamlı bulunurken, gelişmekte olan ülkelerde ise, banka başkanlarının görevde kalma süresi anlamlı ve önemli olmaktadır.

Merkez bankasının bağımsızlık düzeyi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bade ve Parkin, Allesina ve Grilli, Masciandaro ve Tabellini'nin farklı yıllarda yaptığı çalışmalar, bağımsızlık düzeyi yüksek merkez bankası ile düşük enflasyon oranı arasında bir ilişkinin bulunabileceğini göstermiştir.

Alesina-Summers tarafından merkez bankasının bağımsızlığı ile ülkenin makroekonomik gücü arasındaki ilişkiyi, 1955-1988 yıllarını kapsayan bir çalışma ile incelemiştir. Basit korelasyon analizi ile bağımsızlık endeksi ve enflasyon, işsizlik, ekonomik büyüme, reel faiz oranı göstergeleri arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasında negatif bir korelasyon bulunmaktadır.

Tablo 4: Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Ekonomik Performans (1955-1988 ortalamaları)

Ülke	MB bağımsızlık endeksi	Enflasyon oranı	Reel GSMH büyüme oranı	İşsizlik oranı	Reel faiz oranı
İspanya	1.5	8.5	4.2	-	-
Yeni Zelanda	1.0	7.6	3.0	-	0.4
Avustralya	2.0	6.4	4.0	4.7	1.1
İtalya	1.8	7.3	4.0	7.0	-
İngiltere	2.0	6.7	2.4	5.3	1.0
Fransa	2.0	6.1	3.9	4.2	1.1
Danimarka	2.5	6.5	3.3	6.1	5.6
Belçika	2.0	4.1	3.1	8.0	3.1
Norveç	2.0	6.1	4.0	2.1	1.5
İsveç	2.0	6.1	2.9	2.1	1.0
Kanada	2.5	4.5	4.1	7.0	2.1
Hollanda	2.5	4.2	3.4	5.1	0.4
Japonya	2.5	4.9	6.7	1.8	2.3
ABD	3.5	4.1	3.0	6.0	1.6
Almanya	4.0	3.0	3.4	3.6	2.6
İsviçre	4.0	3.2	2.7	-	0.9

Kaynak; Alesina, A.,L.H.Summers, 1993,160

ABD, Almanya, İsviçre gibi MB indeksinin yüksek olduğu ülkelerde enflasyon oranı düşük gerçekleşirken, İspanya, Yeni Zelanda, İngiltere’de MB bağımsızlığı düşük olmasına rağmen enflasyon oranları yüksek çıkmıştır. Ayrıca diğer ekonomik performans göstergeleri ile MB indeksi arasında anlamlı bir korelasyon yoktur. Çalışmadan çıkan sonuçlar, merkez bankasının bağımsızlığında reel makro ekonomik göstergelerin anlamlı olmadığını vurgulamaktadır. Merkez bankasının bağımsızlık indeksinin sadece fiyat istikrarını sağlama konusunda en fazla etkiye sahip olduğu sonucuna varılmaktadır.

Bu konuda çalışma yapan bir başka iktisatçı Anyedike-Danes, (13), Cukierman v.d. nin geliştirmekte olan ülkeler için verilerini kullanarak, sabit ve esnek döviz kuru uygulayan ülkeleri ayırmış ve regresyon analizi sonucunda uygulanan döviz kuru sisteminde enflasyon ve merkez bankası bağımsızlığı üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Merkez bankası bağımsızlığı daha çok esnek döviz kuru uygulayan ülkelerde enflasyon üzerinde anlamlı olmaktadır ve bu etki güvenerün değişme sıklığı üzerinde de anlamlı bir sonuca ulaşmaktadır.

Merkez bankasının bağımsızlığı konusunda yapılan pek çok araştırmada genelde ortak olan sonuçlara ulaşılmaktadır. Merkez bankasının yasal bağımsızlığı özellikle gelişmiş ülkeler için anlamlı olurken, güvenerlerin görevde kalma süresi geliştirmekte olan ülkeler için daha anlamlı bulunmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelerin bir çoğunda gerçek ve yasal bağımsızlık arasında boşluk bulunmaktadır. Ülkemiz için de aynı saptamayı yapmak mümkündür. Yasada yazılı olanlar göz önüne alındığında ülkemiz merkez bankasının, yasal bağımsızlığı olan ülkeler grubunda ön sıralarda olmasına karşın; uygulamalar dikkate alındığında TC. MB’nin hükümetin politik müdahalelerine maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Özellikle fiyat istikrarının ön plana alındığı geliştirmekte olan ülkelerde, merkez bankasının bunu sağlamak için izleyeceği politikalarda bağımsızlığı büyük öneme sahiptir. Bu yüzden merkez bankasının bağımsızlığından, para politikasına ilişkin temel kriterleri belirleme ve uygulamada kuruma verilen serbesti olarak anlaşılmalıdır. Hükümet ekonomi politikalarını belirleme sürecinde, merkez bankası da hükümetin her türlü siyasi müdahalelerinden bağımsız olarak para ve kredi politikalarını kendi belirleyebilmelidir.

KAYNAKÇA

1. DİNLER, Zeynel; İktisada Giriş, Erkin Kitabevi, Bursa ,1995, s:380
2. PARASIZ, İlker; Para Politikası, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998, s:337
3. MASCÍANDORO, D;SPÍNELLÍ, F;''Central Bank Independence: Institutional Determinants, Ranking and Central Bankers Views'', Scottish Journal of Political Economy, 41(4),1994, s:434
4. De GRUYTER, Valter; Central Bank's Independence in Historical Perspective, 1988, s:4-5
5. ALESÍNA, A;SUMERS, L.H;''Central Bank Independence and Macro economic Performance:Some Comparative Evidence'', Journal of Money Credit and Banking, 25(2), 1993, s:152
6. PARKİN, M; ''The Case for Central Bank Independence'', The Theory of Inflation, içinde Edward Elgar, London, 1994, s:627
7. ALESÍNA, A;GATTÍ, R; ''How Independent Should the Central Bank Independent Central Banks:Low Inflation at No Costs? American Economic Review, 85(2), 1995, s:196
8. MÍLLER, R.Y;D.Van HOOSE, D; Modern Money and Banking, Mc Graw Hill Inc.1993, s:703
9. BLEANEY, M;''Central Bank Independence Wage Bargaining Structure and Macroeconomic Performance in OECD Countries'', Oxford Economic Papers, 48, 1996, s:20-28
10. Mc.CALLUM, B.T; ''Two Fallacies Concerning Central Bank Independence'', American Economic Review, 85(2), 1995, s:201
11. CUKİERMAN.A.S, WEBB S.B, NEYAPTİ B;''Measuring the Independence of Central Banks and It's Effect on Policy Outcomes'', The World Bank Economic Review, 6(3) 1992, s:353-9
12. AKTAN C.C, UTKULU U, TOGAY S; Nasıl Bir Para Sistemi, İMKB Yayınları, İstanbul 1998, s:145)-ANYADİKE-DANES, M.K;''C
13. Comment on Measuring the Independence of Central Banks It's Effect on Policy Outcomes'' by Cukierman, Webb, Neyapti'', The World Bank Economic Review, 9(2), 1995, s:335